

Factsheet basisvaardigheden burgerschap in het speciaal (basis)onderwijs

In deze factsheet geven we inzicht in de stand van zaken van burgerschapsonderwijs aan het einde van het speciaal (basis)onderwijs in Nederland (voormalig cluster 4). Hoe staat het met de burgerschapscompetenties van leerlingen? Hoe ziet het burgerschapsbeleid op deze scholen eruit en hoe wordt burgerschapsonderwijs aangeboden? Is de school een oefenplaats?

Burgerschapscompetenties van s(b)o-leerlingen

Burgerschapscompetenties zijn de kennis, vaardigheden, houding en ervaringen die leerlingen helpen respectvol met anderen om te gaan en een bijdrage te leveren aan de samenleving. Zo kunnen ze meedoen in de democratie en, passend bij hun mogelijkheden, actief deelnemen aan de gemeenschappen waarin ze nu en later leven.

Er zijn grote verschillen in burgerschapskennis tussen leerlingen en de mate waarin zij deze kunnen toepassen.

- Sommige leerlingen maken alle kennisopgaven goed, terwijl anderen geen enkele opgave goed beantwoorden.

De meeste leerlingen hebben matig tot redelijk vertrouwen in hun burgerschapsvaardigheid.

- Leerlingen denken wisselend over hoe ze omgaan met conflicten en maatschappelijk verantwoord handelen.
- Ze geven aan dat ze meningen van anderen kunnen respecteren, maar vinden het lastig om samen te werken met iemand waarmee ze het oneens zijn.
- Leerlingen hebben een matig vertrouwen in het kunnen onderscheiden van feiten en meningen.

Leerlingen hebben over het algemeen een gematigd positieve burgerschapshouding.

- Dit geldt vooral voor omgaan met verschillen en positief willen bijdragen aan een pluriforme samenleving.
- Ze zijn minder positief over stellingen die gaan over omgaan met conflicten.
- Leerlingen die vaker het nieuws volgen, hebben een positievere houding tegenover burgerschap.
- Meer dan de helft van de leerlingen toont een hoge mate van seksuele weerbaarheid. Leerlingen met een positievere burgerschapshouding zijn zelfverzekerder als het gaat om seksuele weerbaarheid en vice versa.

Burgerschapsbeleid op s(b)o-scholen

Het is belangrijk dat je school een duidelijke visie op burgerschap heeft, die past bij de leerlingpopulatie. Bevorder doelgericht en samenhangend de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, het respect voor diversiteit en bijbehorende sociale en maatschappelijke competenties.

Leerkrachten doen (onbewust) al veel aan burgerschap, maar het ontbreekt vaak aan structuur, doelgerichtheid en een leerlijn.

- Meestal is de visie op burgerschap onderdeel van de algemene visie van de school of de visie op sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Er zijn vooral doelen opgesteld die gaan over persoonsvorming en sociale omgang. Maatschappelijke doelen krijgen minder aandacht.
- Burgerschapsopleiding krijgt vooral vorm in de schoolcultuur en het klasklimaat.

Scholen hebben onvoldoende zicht op de burgerschapscompetenties van leerlingen.

- Twee derde van de leerkrachten houdt de leerresultaten niet bij. Leerkrachten die dat wel doen, doen dat vooral voor sociale vaardigheden, samenwerken en redzaamheid.
- De helft van de leerkrachten die de resultaten bijhoudt, gebruikt deze om het onderwijs aan te passen.
- Scholen weten doorgaans niet wat ouders en leerlingen over burgerschapsthema's denken.

Onderwijsaanbod

Als school heb je de vrijheid om je burgerschapsonderwijs vorm te geven en te kiezen hoeveel tijd je hieraan besteedt, zolang je voldoet aan de kaders van de wettelijke opdracht voor burgerschap.

- Gemiddeld besteden leerkrachten bijna vier uur per week aan burgerschap.
- Bij een op de vijf scholen is burgerschap een apart vak of een afzonderlijk onderdeel van het curriculum. Meer dan de helft van de scholen geeft burgerschapsonderwijs in projecten.
- Burgerschap komt vaak terug in lessen wereldoriëntatie, begrijpend lezen en levensbeschouwing en bij het bespreken van actualiteiten.
- In het s(b)o wordt meer aandacht besteed aan seksuele weerbaarheid dan in het regulier basisonderwijs. Het komt vooral aan bod in lesmethoden, tijdens het bespreken van de actualiteit of in themaweken.
- Leerkrachten voelen zich bekwaam om leerlingen kritisch en zelfstandig denken bij te brengen en les te geven over algemene burgerschapsaspecten, seksuele weerbaarheid, vorming en weerbaarheid.
- Ze voelen zich minder bekwaam in het lesgeven over de grondwet, het politieke systeem, de wereldgemeenschap en internationale organisaties.

De school als oefenplaats

Een open en democratisch klimaat in de klas en op school draagt bij aan de ontwikkeling van burgerschapscompetenties van leerlingen, passend bij hun mogelijkheden. Ook burgerschapsactiviteiten van leerlingen op school en daarbuiten zijn van invloed op de ontwikkeling van deze competenties.

- Leerlingen hebben over het algemeen een positief beeld van hun relatie met de leerkracht en zijn nog positiever over die met klasgenoten.
- Ze ervaren in de klas in redelijke mate ruimte om zich te uiten en in gesprek te gaan; leerkrachten onderschrijven dit.
- De meeste leerlingen lijken zich veilig te voelen op hun school.
- Een derde van de leerlingen neemt deel aan maatschappelijke activiteiten, vooral als deze aansluiten bij hun belevingswereld.
- Ze nemen minder vaak deel aan activiteiten ter verbetering van de school of aan democratische activiteiten.
- So-leerlingen nemen vaker deel aan de kindergemeenteraad of het schoolparlement dan sbo-leerlingen.
- Ongeveer één derde van de leerlingen volgt thuis regelmatig het nieuws op internet of sociale media, kijkt naar het jeugdjournaal of luistert naar het nieuws op de radio. Een klein aantal leerlingen leest de krant.

Zelf aan de slag?

Zo breng je burgerschapsonderwijs in kaart

De wettelijke opdracht voor burgerschap (2021) vraagt van scholen om resultaten van het burgerschapsonderwijs in kaart te brengen, maar scholen zijn vrij om te kiezen hoe ze dat doen. Hieronder vind je een aantal suggesties:

- Met vragenlijsten, enquêtes, rubrics en vignettes kun je de competenties van leerlingen in kaart brengen.
- In een portfolio kunnen leerlingen hun activiteiten bijhouden en hierop reflecteren.
- Voer gesprekken met elkaar, met leerlingen en met ouders over welke thema's er op school spelen.
- Met landelijke onderzoeken en zelfevaluaties kun je je burgerschapsonderwijs vergelijken en evalueren. Wat gaat er goed en wat verdient er aandacht?

Denk vooraf goed na over wat je wilt onderzoeken en kies het instrument dat hier het beste bij past en de meest betrouwbare resultaten oplevert. Met de resultaten kun je het burgerschapsonderwijs aanscherpen en de ontwikkeling van je leerlingen monitoren.

Wil je meer weten over het in kaart brengen van burgerschap? Kijk dan op **Expertisepunt Burgerschap: Resultaten en kwaliteitszorg**.

Deze factsheet is gebaseerd op Peil.Burgerschap einde s(b)o 2020-2021 en de Staat van uit Onderwijs (2024). Wil je op je eigen school aan de slag met burgerschapsonderwijs? Kijk voor ondersteunende materialen op www.slo.nl/basisvaardigheden